

ИЗ СТРАНИХ ЗЕМАЉА

Др Славица Максић
Институт за педагошка истраживања
Београд

УДК – 371.2(410):159.928
Прећледни чланак
Примљено: 11. III 1998.

ШКОЛОВАЊЕ ДАРОВИТЕ ДЕЦЕ У ВЕЛИКОЈ БРИТАНИЈИ

Резиме Главни циљ овога рада је упознавање са ширећманом даровитих ученика у Великој Британији. Најпре су даће оише информације о основном и средњем образовању, наставничком позиву, школској регулативи, обавезним предметима и месту психолога и педагога у школи. У даљем тексту анализирани су процеси који се односе на ученике високих способности, резултати истраживања о даровитој деци и њиховом образовању и рад више ваншколских институција које раде са даровитим ученицима, њиховим наставницима и родитељима. Највећи део текста посвећен је активностима Националног удружења за способну децу у образовању (NACE) и Националног удружења за даровиту децу (NAGC).

Кључне речи: способности, креативност, школска регулатива, образовање даровитих, Велика Британија

Главни циљ овога рада било је упознавање са третманом даровитих и талентованих ученика у Великој Британији¹. Остваривање постављеног циља укључивало је упознавање са школским законима и прописима који се односе на ученике високих способности, резултатима истраживања о даровитој деци и њиховом образовању, и активностима посебних институција које раде са даровитим ученицима, њиховим наставницима и родитељима. Релевантне информације прикупљене су проучавањем истраживачких извештаја и школске документације, посетама појединим образовним институцијама (неколико основних и средњих школа), Националном центру за способну и талентовану децу у Нортхампону и већем броју разних клубова који раде на подстицању талената и креативности. Ипак, било је неопходно да проучавање образовних могућности које се пружају деци високих способности у британским школама започнемо упознавањем укупног образовног система.

¹ Студијски боравак реализован је крајем 1994. године, уз помоћ Британског савета из Београда, Сорос фондације Југославија и Националног центра за способну и талентовану децу (*The National Centre for Able and Talented Children in Education*) из Нортхамптона. Користим прилику да се свим институцијама најсрдачније захвалим.

Уводне напомене о основном и средњем образовању

Већина школа у Великој Британији прешла је под државну управу после Другог светског рата, док су раније биле под управом цркве. Данас, више од 90% деце похађа државне основне и средње школе (остало су приватне школе). Постоје два типа црквених школа, зависно од степена у којем црква учествује у финансирању рада школе. Ако је учешће цркве мање (25% буџета) она има мањи утицај на програм и организацију рада школа, а ако преовладава (обезбеђује 75% прихода), утицај је већи. Религијско образовање присутно је у многим школама, али није обавезно. Школе раде 195 дана у години, од почетка септембра до средине јула (са три распуста у току године). Поред испуњавања редовних обавеза, од 1987. године наставници су обавезни да проведу још пет дана у школи, када нема ђака. Ови, такозвани професионални дани, намењени су стручном усавршавању наставника.

Наставници се припремају за наставнички позив на два начина. Један број наставника студира наставничке факултете, планирајући и желећи да раде у просвети. Остали млади стручњаци, после дипломирања на другим факултетима, похађају једногодишњу обуку која ће им омогућити рад у школи. Од скора, сви наставници морају да имају универзитетско образовање и могу да раде у основним и средњим школама. Слично као код нас, много је више жена него мушкараца међу наставничким особљем (нарочито у основним школама). Рад у школи обезбеђује статус припадника средње класе, мада сами наставници тврде да су мање цењени него што је то био случај раније². Такође, наставници сматрају да су релативно добро плаћени, али су уверени да би, с обзиром на оно што се од њих тражи и колико много раде, требало да имају виша примања.

Основно и средње образовање у Великој Британији трају по шест година, а при основним школама често постоје предшколске установе. У ове врстиће примају се деца старија од три и по године. Школе раде по јединственом националном курикулуму, који је први пут уведен 1988. године (односи се на Енглеску и Велс). Укупно образовање подељено је на четири ступња. Први ступањ односи се на образовање од пете до седме године, други од седме до једанаесте, трећи од једанаесте до четрнаесте, а четврти од четрнаесте до шеснаесте. Курикулум обухвата десет предмета који су подељени у две групе. Базични предмети су енглески језик, математика и природне

² Што је, иначе, тренд и у другим земљама.

науке, док другу групу чине историја, географија, музичко, ликовно, физичко, живи страни језик и технологија са дизајном.

Школским прописима дефинисано је десет нивоа знања на којима ученици могу да овладају градивом које се учи у школи. Ови нивои везани су за узраст ученика. Први ниво је најлакши и требало би да га досегне већина најмлађих ученика (узраст пет и шест година). Сваки следећи ниво увећава захтеве од ученика. Другим нивоом треба да овлада просечно дете од седам година, трећим дете од девет година, а четвртим дете од једанаест година. Десети ниво је најтежи и обухвата најбоља постигнућа најстаријих ученика на крају њиховог школовања (узраст шеснаест/седамнаест година). Првобитна верзија курикулума предвиђала је девет нивоа знања, а дести је уведен накнадно (1994). Најзад, на сваком од десет нивоа показани резултат ученика може се одредити у четири категорије: као постигнуће испод очекиваног, постигнуће на очекиваном нивоу, постигнуће изнад очекиваног и као изузетно постигнуће.

Прописани курикулум садржи прецизне стандарде о томе колико и како ученици треба да савладају оно што уче у школи. Од просечног ученика од седам година, што истовремено значи од већине ученика од седам година, очекује се да достигне други ниво знања. Ово, конкретно, значи да, у оквиру матерњег језика, чита текстове самостално, течно, тачно и разумљиво, да пише саставе користећи реченице и да тачно спелује једноставне речи које редовно користи. У математици, седмогодишњак треба да се оспособи да чита, пише и поређа бројеве до 100, да разуме значење половине и четвртине и да решава задатке једноставног сабирања и одузимања. Најзад, овај ученик треба да буде у стању да посматра жива бића, уочава једноставна својства материје, ефекте гурања и вучења, те односе између земље, сунца и месеца.

Као што је већ речено, на узрасту од једанаест година, већина ученика треба да решава задатке на четвртном нивоу знања. Ови ученици треба да буду способни да читају различите текстове и праве једноставна поређења, прилагођавају свој стил писања различитој публици и боље организују свој рад, постижу већу тачност и јасноћу изражавања. У математици треба да разумеју просте разломке и проценте, знају таблицу множења и дељења и буду способни да је користе у решавању задатака множења и дељења. У области природних наука, треба да знају како се жива бића прилагођавају својој средини, како је настала земља и како се користе једноставна кретања електрицитета.

Са преласком ученика из основне у средњу школу увећавају се захтеви које они треба да испуне. На узрасту од четрнаест година,

већина ученика треба да буде на петом или шестом нивоу знања, а са седамнаест година на шестом или седмом нивоу. Тако, просечан четрнаестогодишњак мора у оквиру предмета материјни језик да зна да дискустује и сумира прочитано, пише самостално различите књижевне форме (преглед, писмо, есеј, извештај, сценарио, причу). У математици, овај ученик треба да решава једначине, графички представља математичке величине и њихове односе, решава задатке површине и запремине, познаје број Π и Питагорину теорему. И још, из природних наука, просечни четрнаестогодишњак треба да разуме разлике између агрегатних стања.

Са шеснаест година, ученик треба да, учећи енглески језик, развије критичке и аналитичке вештине, да може да аргументује своје гледиште користећи прочитан текст и да самостално користи библиотеку, референтне књиге и друге изворе информација. У овом периоду, математичка знања треба да се повежу са проблемима из реалног живота и да се савлада употреба калкулатора и компјутера за разна израчунавања и графичко представљање. У оквиру природних наука, ученик са шеснаест година треба да буде оспособљен да објасни своја запажања научним појмовима, да разуме молекуларну основу наслеђивања, каква се кретања дешавају код земљотреса, како да симболичким једначинама опише хемијске реакције.

Поред општих захтева који се тичу све деце и свих школа, свака школа има своје прописе којима се још прецизније регулише живот и рад у датој школи. Овај део школске регулативе садржи циљеве школе (школе појединачно дефинишу своје циљеве у образовању и васпитању деце), битна објашњења о курикулуму и приступу дате школе ономе што ученици уче, као и организацији рада и боравка у школи (распоред, дисциплина, оцењивање, изостајање, ваншколске активности, школске униформе и опрема, родитељски састанци, ангажовање родитеља у раду школе, понашање у случају болести детета, итд.). Школе штампају и достављају родитељима и деци посебне материјале, чија је сврха да упознају заинтересоване са основним подацима о школи, а, могло би се рећи, и да их подстакну да се упишу баш у ту школу.

По правилу, школе немају психологе нити друге стручне сараднике који би непосредно помагали наставницима у реализацији планираних задатака. Стручњаци са звањем саветника за образовање раде у локалној школској управи, која представља део управе једне области (слично нашим регионима). Јасно је, да под оваквим околностима, до саветника, било да је он психолог или учитељ, односно предметни наставник са вишегодишњим искуством из школе, стижу најупорнији и они са највећим проблемима. Школе и наставници

нису много заинтересовани да траже помоћ од људи који су истовремено и инспектори (они који проверавају рад школе и наставника). Иначе, локална школска управа одређује буџет школе, који, затим, контролише директор школе.

Ради остваривања циљева националног курикулума, локалне школске власти доносе одређене прописе које прослеђују школама са своје територије у виду препорука. У новије време, последњих десетак година, запажен је рад на прављењу прописа и препорука које се тичу рада са најспособнијом децом у школи. У овим прописима локална школска управа предлаже одређену дефиницију даровитости и талента, начина идентификовања оваквих ученика и обавезе школе у подстицању развоја њихових потенцијала. Такође, приметно је све веће отварање школе за укључивање ученика у програме разних ваншколских институција које пружају подршку развоју способности и креативности деце, као и наставника у програме обуке за рад са даровитим ученицима у редовној школи и обавезном програму. У делу који следи говорићемо детаљније о посебној образовној подршци за даровите ученике у Великој Британији.

Посебна подршка даровитим ученицима

Велика Британија се међу првима у Европи почела да бави проблемима даровите деце и њиховог образовања (Максић, 1993). Овде је основана *MENSA* (1946), организација која окупља људе изузетних способности, данас позната широм света. Први светски конгрес о даровитој деци одржан је у Лондону (1975). Џоан Фриман (Freeman, J.), професор психологије на Лондонском универзитету, била је први председник Европског савета за високе способности (1987)³. Овде постоји и успешно ради више организација и институција које окупљају стручњаке, наставнике и друге заинтересоване за помагање даровитој и талентованој деци у реализацији њихових потенцијала. Међутим, према извештају Британског Краљевског школског инспектората из 1989. године, ученици са високим способностима ангажују се испод својих способности у већини школа.

Један од најактивнијих и најутицајнијих истраживача који се залаже за обраћање посебне пажње и пружање података подршке даровитим ученицима у Великој Британији је Џоан Фриман (Freeman, 1992). Фриман у свом националном извештају на конференцији о образовању даровите деце и адолесцената у Европи, одржаној 1991.

³ *The European Council of High Ability - ECHA*, сада са седиштем у Бону (Немачка).

год. у Холандији, наглашава да још увек не постоји званична државна регулатива о школовању даровитих ученика, али потврђује да се школске власти баве овим питањима. Они који управљају школом признају потребу за прављењем обогаћујућих програма и за променама у образовању наставника. Најважнија промена јесте свест о потреби да се тежиште у припреми будућих наставника помери од техника подучавања на упознавање са тим како ученици уче.

Посебну подршку даровитим ученицима у Великој Британији обезбеђују локалне школске власти, по уверењу Ц. Фриман. Академски напредни ученици, они који знају више и уче брже од својих школских вршњака, углавном користе акцелерацију. Све школе су високо селективне, па тако неке од њих, иако нису намењене даровитим ученицима, практично функционишу као школе за даровите. Типичан случај представљају приватне школе, чији број се знатно увећао у новије време, а појављују се и приватне фондације за високо способну децу, приватно спонзорисана такмичења и друге друштвене акције. Шта више, Фриман тврди да се већина нових британских основних школа организује у духу отворене школе, са координисаним вођењем деце које изводи тим наставника.

Фриман је аутор једног од првих и најважнијих лонгитудиналних испитивања развоја даровите деце и њиховог социјалног окружења, чији су налази изложени у две књиге. У првој књизи (*Freeman, 1979*) саопштени су резултати о развоју две групе по седамдесеторо интелектуално даровите деце, узраста од пет до шеснаест година, од којих су једни били препознати и означени као даровити (од стране својих родитеља) а други не. Ове групе поређене су међусобно, и са трећом групом која је направљена случајним избором од преосталих ученика из одељења (из којих су узимани даровити ученици). Само присуство високих интелектуалних способности није узрок поремећаја, закључила је Фриман. У целини, само мали број даровите деце има проблеме у адаптацији и комуникацији, који се пре могу повезати са неповољним утицајима из средине него са њиховом личношћу.

У другој књизи (*Freeman, 1991*), саопштени су резултати праћења истих група даровите деце. Аутор после десет година покушава да утврди докле су стигла етикетирана и неетикетирана даровита деца и шта се са њима дешавало у међувремену. Главна анализирана питања била су како су даровити млади напредовали, каква искуства су стекли шта је урађено за њих и са каквим проблемима су се сусретали у току одрастања. Уз испитивање конкретних видова подршке коју су даровити добијали, испитивани су и ставови према њима и то код свих релевантних субјекта који их окружују (пре свега, њихови родитељи и наставници). Недвосмислено је потврђен

значај подршке, таленат треба да буде подржан да би се развијао. Књига је илустрована занимљивим студијама случаја и може да буде добар путоказ за оне који раде са даровитом децом.

Од осталих истраживања о даровитим, вредна су помена испитивања наставничких предикција о даровитости ученика у појединим школским предметима, о школском неуспеху даровитих деचाка радничког порекла, о индивидуалној компетенцији и постигнућу, о наставничким концепцијама даровитости и о биографским одредницама музичке изузетности (*Cassidy & Lynn, 1989; Crocker, 1987; Denton, C. & Postlethwaite, 1985*). Фриман ипак није задовољна изведеним испитивањима и прикупљеним подацима о даровитој деци јер, по њеној оцени, још увек нема најважнијих истраживања. То би били контролисани експерименти са различитим врстама подршке која се нуди даровитим младима. Мисли се на ефекте посебних програма за даровите ученике, то јест појединих облика и садржаја васпитно-образовног рада са њима.

На поменутој конференцији о образовању даровите деце у Европи, поред Џоан Фриман, било је још представника Велике Британије који су изразили другачије ставове од ње. Равен (*Raven, 1992*) се слаже са Ц. Фриман да различити ученици треба да имају различит третман у школи. Али, док Ц. Фриман имплицитно претпоставља да нека деца имају веће предиспозиције да постану даровита, због чега заслужују посебну пажњу, Равен сматра да сва деца имају право на развијање својих талената и компетенција, па да то треба и да се чини у школи. За другог аутора, суштински проблем је у томе што школе не раде на стварању компетентне личности која ће бити оспособљена за рад и живот у модерном друштву. Развијање иницијативности, способности да се ради са другим људима, способности решавања проблема и спремности да се разуме рад и функционисање друштва и утиче на њега су својства потребна на радном месту и у друштву.

Равен верује да се ништа битно неће променити ни побољшати, ако се обрати пажња само на неку децу у школи. Потребне су радикалне реформе образовања, промене циљева образовних програма, промене у критеријумима и процедурама које се користе за селекцију и промовисање људи у разним институцијама и друштву уопште, као и побољшање механизма за испољавање креативности и иницијативе у школама, на радним местима и у друштвима. Да се укупан васпитно-образовни рад у школи може побољшати и да се не ради само о жељама, аутор нас уверава резултатима својих истраживања о томе како успешни наставници подстичу иницијативност код својих ученика. Иницијативност се може подстицати стварањем развојне

околине, коришћењем реалног окружења школе; учењем преко примера, као и развијањем партнерског односа између наставника и ученика у току учења.

У даљем тексту говорићемо о посебној бризи за даровиту и талентовану децу изван обавезне школе и регуларног курикулума. Као што је најављено, у Великој Британији постоји више специјализованих организација које се баве радом са даровитом и талентованом децом. Посебну пажњу заслужује Национални центар за способну и талентовану децу⁴ у Нортхамптону (1991). Ради се о Националном удружењу за способну децу у образовању (*NACE*)⁵ и Националном удружењу за даровиту децу (*NAGC*)⁶. Прво је удружење наставника чији је главни циљ да сарађује са наставницима који треба да помогну способној деци у редовној школи и настави. *NAGC* је асоцијација родитеља која треба да помогне даровитој деци и њиховим родитељима у решавању проблема са којима се сусрећу у школи и ширем окружењу. Обе организације имају статус добротворних, и у складу са тим, добијају одговарајућу финансијску помоћ од државе. Ипак, највећи део прихода обезбеђује се од донатора и путем чланарине. Поред практичног рада са наставницима, родитељима и ученицима, обе организације имају и истраживачку и издавачку делатност (штампају своје новине, часописе, истраживачке извештаје, зборнике радова са скупова које организују и друге књиге).

Национално удружење за способну децу у образовању формирано је од чланова школског савета програма за даровиту децу у Нортхамптону⁷ (1984). Основни задатак *NACE* је да помогне способној и талентованој деци да остваре своје потенцијале у потпуности, подстичући интересовања за њихове проблеме код наставника и осталих стручњака који раде у школи или су уопште везани за просвету. Данас *NACE* има екипу стручњака (наставника, саветника, психолога, истраживача), који раде на стручном усавршавању наставника основних и средњих школа, оспособљавајући их како да школски рад учине пријатним, узбудљивим и вредним искуством за способну и талентовану децу. У основним опредељењима, активностима и наступима *NACE* преовладава уверење да то практично подразумева побољшање укупних услова живота и рада свих учесника васпитно-образовног рада у школи.

⁴ *The National centre for Able and Talented Children.*

⁵ *The National Association for Children in Education - NACE.*

⁶ *The National Association for Gifted Children - NAGC.*

⁷ Од 1996. год. седиште се налази у Оксфорду.

Усавршавање наставника одвија се преко семинара који најчешће трају дан или два. Предавања и радионице односе се на откривање и утврђивање способности код ученика, обогаћивање школских садржаја и активности, решавање проблема неуспеха који је одређен као неадекватно постигнуће и стицање вештина учења. Семинари су редовно праћени пригодним изложбама средстава и инструмената за испитивање ученика и ефикасности програма (разни тестови и упитници) и изабраним књигама, било да су намењене даљем усавршавању наставника или су предложене за рад са децом. *NACE* има посебно ангажованог стручњака (плаћен десет радних дана годишње), чији је задатак да у мноштву књига које се могу наћи на тржишту изабере најбоље, које се затим институционално препоручују наставницима за њихов рад у школи.

Осим организовања стручног усавршавања наставника, сарадници *NACE* припремају и штампају приручнике за наставнике. Значајан део публикација представљају оне у којима се дају основни подаци о школској регулативи у вези пружања подршке способној деци, практичним идентификационим стратегијама и прављењу обогаћујућих материјала за рад са овом децом. Штампају се и брошуре општег информативног карактера са примерима и илустрацијама, од тога када треба почети за трагањем за способностима, преко спецификација потреба способне деце до обогаћивања курикулума на нивоу средњег образовања. Досадашњи рад *NACE* обезбедио је повезивање са највишим државним органима који се баве образовањем – Одељењем за образовање, тако да имају заједничке развојне и истраживачке пројекте. Најважнија је подршка у стварању мреже заинтересованих наставника широм земље која би омогућила бољу сарадњу међу наставницима, као и њихово боље стручно усавршавање уз рад⁸.

Како се праве посебни образовни материјали за изузетно способну децу показаћемо на једном примеру (*Raffan, 1994*). Материјали су производ рада групе наставника чије су полазне претпоставке да не треба способну децу оптеретити са пуно истих задатака нити их посебно истицати, већ им давати да раде изазовне задатке којима ће проширити и продубити своје знање. Тако се долазак Викинга на енглеску територију обрађује преко више питања. Прво питање је упознавање са путовањем Викинга, цртањем на карти Скандинавије и Енглеске. Следеће питање је шта су Викинзи понели са собом када су кренули на пут. Затим, како су ветрови утицали на путовање

⁸ *NACE* треба да са Европским саветом за високе способности (*ECHA*) организује VI Међународну конференцију у Оксфорду у јесен 1998. год.

Викинга? Које је доба године било најпогодније да Викинзи крену на пут и да стигну на своје одредиште? Колико је дуго трајало путовање? Од најспособније деце може се тражити да дискутују колико је била морално оправдана инвазија Викинга и да је упореде са сличним догађајима у свету данас⁹.

Посебну подршку даровитој деци и њиховим родитељима пружа разграната мрежа Националног удружења за даровиту децу (*NAGC*). Ова организација формирана је 1996. године у Лондону. Чланови удружења су родитељи, а оно је организовано са циљем да им помогне у препознавању високо способне деце и у подстицању одговарајуће подршке за ову децу у обичној школи. *NAGC* ради са децом кроз секције викендом, одржава летње школе, а осим даровите деце ти разни образовни и обогађујући програми обухватају и њихову браћу и сестре. Најзначајнија изведена испитивања у оквиру истраживачког рада овога удружења су о идентификацији даровитих ученика у средњим школама, о подршци коју локалне школске власти обезбеђују за даровиту децу и о социјалним, образовним и емоционалним потребама даровите деце.

У почетку, *NAGC* је била организација која је окупљала само заинтересоване родитеље и стручњаке волонтере који су покушавали да им помогну. У међувремену, број чланова значајно се повећао и створена је мрежа организација у разним градовима. Тако је 1994. године постојало и радило 42 огранка. С друге стране, *NAGC* има само неколико стално запослених у централу (директор, благајник, администратор) и неколико саветника који се повремено ангажују (саветник за образовање, за музику, за ликовне уметности). Такође, повремено ангажују се саветници у центрима где се налазе поједини огранци *NAGC*. И сада, већина сарадника су волонтери, који раде и помажу на основу свог дугогодишњег искуства са децом и у школи и великог ентузијазма (често су по струци наставници или стручњаци за ову област у којој се ангажују).

Родитељи се најчешће учлањују у *NAGC* зато што имају одређени проблем са својим дететом. На пример, нису задовољни оним што њихова деца добијају у школи или су им деца процењена као деца која имају тешкоће у учењу. Дobar део активности ове организације уопште представља саветодавни рад који се одвија и из централе (путем телефона). Родитељи, наставници и поједини директори школа јављају се са питањима како да разреше одређене ситуације где је

⁹ Други начин рада је да се један исти задатак дефинише на више нивоа, тако да се може дати деци различитих способности и могућности (за више способности - виши ниво задатка).

евидентно да деца имају способности, а да се те способности не испољавају у њиховом школском раду. Осим саветовања, NAGC организује и разне семинаре за наставнике и родитеље, радионице, конференције и састанке својих чланова, на којима се обучавају да препознају и решавају препреке на које наилазе даровита деца у развоју и њихове породице, покушавајући да им олакшају кретање кроз школу и сналажење у социјалној средини.

NAGC има своје клубове који за свој рад користе одређене просторе при школама. Састанци чланова клуба одржавају се суботом и недељом, обично једанпут месечно. Родитељи доводе своју децу и остају да сами активно учествују у раду клуба. Деци се нуде програми кроз које могу да се упознају са нечим што их занима, тако што бирају између више активности које се одвијају паралелно (као што су, на пример, музички програми који обухватају свирање, плес, рад на компјутеру, израда фотографија и филма, цртање стрипа). За неку децу ово је прилика да се први пут сусретну са областима које ће их касније заинтересовати. Уз могућност да нешто науче, у прилици су и да се међусобно друже и тако разрешавају одређене тешкоће у комуникацији са којима најчешће дођу у клуб.

Тешкоће у учењу преформулисане су у специфичне образовне потребе, што не значи обавезно да су деца која долазе у клубове високо способна (нити способности проверавају због учлањивања). Док су деца окупирана једном од изабраних активности које често изводи неко од родитеља волонтерски, остали родитељи неформално размењују искуства у вези са својом децом, те, кроз разговор, долазе до решења актуелних проблема који их муче. Увек има одговарајућих стручњака (саветника, психолога, наставника) који, по потреби, саветују поједине родитеље шта да учине у одређеној ситуацији. На пример, пребацивање детета из једне школе у другу, промена одељења и наставника, прескакање разреда и слично. Често се савет састоји од упућивања на одговарајућу институцију или особу која је стручна и одговорна да се бави датим проблемом.

Све сложенији захтеви који се постављају пред сараднике NAGC указују на потребу за њиховим стручним усавршавањем. Први пут, 1994. године, направљен је програм за обуку оних који воде рад огранака NAGC. Пројекат је утемељен на идеји да окружење има кључну улогу у реализацији потенцијала даровите деце, на основу чега је и прихваћен од одговарајућих просветних власти. Предложено је трогодишње истраживање које би трагало за добром праксом у идентификовању даровитости, талената и потенцијала ученика основних и средњих школа, евалуирало специјалну образовну понуду за ову децу, упоређивањем постигнућа оних ученика и наставника

који су обухваћени овим програмима и оних који пишу, а са циљем да се унапреди укупан школски рад.

У Великој Британији има и других организација које нуде стручно усавршавање наставника за рад са даровитом децом. Оне праве обogaћујуће курсеве за курикулум, производе и објављују обogaћујуће материјале за курикулум, пружају стручну подршку и савете онима који раде у области образовања даровитих како би се увећала радост учења. Пример је *GIFT* из Есекса¹⁰, који има мрежу едукатора, специјално тренираних за рад са ученицима високих способности. Предавачи имају обавезно бар универзитетско образовање, а често су то наставници са дугогодишњим искуством у непосредном раду са децом или локалној просветној управи. Циљ ове организације је да понуди квалитетну и интегрисану образовну подршку која испуњава потребе способне деце и оних који раде на подржавању њихових укупних потенцијала као људских бића. *GIFT* је организовао семинаре намењене стручном усавршавању наставника изван Велике Британије (Мађарска).

Велики је број разних приватних програма којима се нуди додатно образовање деце и младих ради подстицања развоја и испољавања њихове креативности. Међународни центар за радозналу децу – *ICIC*¹¹ из Лондона представља једну од ваншколских институција која је намењена раду са децом предшколског и ранешколског узраста (Максић, 1995). Пројекат је резултат сарадње руских и британских стручњака и има за крајњи циљ да деца науче да воле да уче, поштујући себе, друге и средину у којој живе. Аутори верују да су то најбитнији аспекти у подстицању испољавања и развоја талената које сва деца имају. Теоријску основу рада чине идеје Виготског о зони наредног развоја¹², Гарднера о седам врста интелигенције¹³ и значају самопоштовања као фактора успеха сваког учења. *ICIC* жели да постигне висок ниво развоја способности све деце изабраним, специфично обликованим садржајима и њиховом адекватном организацијом.

¹⁰ Essex.

¹¹ *The International Centre for Inquiring Children – ICIC.*

¹² Суштину усвајања људске културе не чини стицање знања и вештина, него развој универзалних средстава за анализу стварности. Та средства су специфична за сваки степен дететовог развоја, а ниво овладаности овим средствима одређује разлике у дечијим способностима.

¹³ Језичка, логичко-математичка, специјална, музичка, физичко-кинестетичка, интерперсонална и интраперсонална.

Програм обухвата разноврсне садржаје као што су цртање, музика, страни језик и рад на компјутеру, које кроз игру изводи група стручњака у сарадњи са децом. Програми активно укључују родитеље волонтере и друге заинтересоване из заједнице, а изводе се у простору који обухвата улазну зону за учење, зону за одмор, графичку опрему, зону за наставника и повезивање пута од улаза до излаза. Учење није везано само за учионицу, већ се користе сви расположиви извори и материјали у згради, њеном окружењу и средини. Бројни и разноврсни задаци треба да привуку пажњу ученика, да их ангажују што је могуће више, повезујући учење са њиховим свакодневним животом и потребама, као и да им учење учине пријатним и занимљивим.

Закључак

Велика Британија је земља са дугом традицијом интересовања за даровиту децу у Европи. Овде се даровита деца одређују као академски напреднија, што значи да имају већа знања и да брже уче од својих вршњака. Британске школе и друштво труде се да пруже посебну образовну подршку деци високих способности и постигнућа као и да подстичу развој способности, креативности и интересовања све деце кроз обавезне и додатне програме. У борби за престиж на светској сцени ниво и квалитет образовања које поједине државе обезбеђују младим генерацијама има стратегијски значај. Није на одмет подсећање да је Велика Британија међу последњима по броју уписаних студената (у односу на број становника), али у исто време, међу првима по броју студената који успешно дипломирају.

Посебан значај у пружању образовне подршке даровитој деци представљају разне специјализоване организације наставника и родитеља. Највреднији је рад на помагању родитељима како да боље разумеју своју децу и да пронађу адекватне образовне могућности за њих, као и додатно образовање наставника како да боље одговоре на потребе даровитих ученика у оквиру редовне школе и обавезног програма. Квалитетни материјали које праве одговарајуће институције са захтевима националног курикулума, прописима локалних школских власти и појединих школа, а упућују се родитељима и ученицима, представљају изванредне примере како се могу информисати заинтересовани. Било би добро када би наше школе могле да пруже оваква упутства и објашњења нашој деци, њиховим родитељима и наставницима.

Л и т е р а т у р а :

- Cassidy, T. & Lynn, R. (1989) A multidimensional approach to achievement motivation: the development of a comprehensive measure, *The Journal of Occupational Psychology*, Vol. 62, p. 301-312.
- Crocker, T. (1987) Underachieving gifted working-class boys: are they wrongly labelled underachieving?, *Educational Studies*, No. 13.
- Denton, C. & Postlethwaite (1985), *Able children, identifying them in the classroom*, Staines/Middlesex: NFER-Nelson.
- Freeman, J. (1979) *Gifted children: their identification and development in a social context*, Lancaster: MTP Press & Baltimore: University Park Press.
- Freeman, J. (1991) *Gifted Children growing up: the follow-up study*, London: Cassell.
- Freeman, J. (1992) Recent developments for the highly able in Britain, in: Monks, F. J., Katzko, M. W. & Boxtel, H. W. van (Eds.) (1992), *Education of the Gifted in Europe: Theoretical and Research Issues*, Amsterdam/Lisse: Swets & Zeitlinger, p. 58-70.
- Максић, С. (1993) Школовање даровитих ученика и релевантна истраживања у европским земљама, *Психологија*, Вол. 26, бр. 1-2, стр. 131-150.
- Максић, С. (1995) Међународни центар за радозналу децу – ICIC, *Зборник радова са окрућлоћ сћоло о даровићосћи на ћредићолоћком и раносћолоћком узрасћу*, Вршаћ: Виша школа за образовање васпитача, стр. 69-77.
- Raffan, J. (1994) Flying high, *Journal Education*, December 1994, p. 12-13.
- Raven, (1992) Managing education for talent development, in: Monks, F. J., Katzko, M. W. & Boxtel, H. W. van (Eds.) (1992), *Education of the Gifted in Europe: Theoretical and Research Issues*, Amsterdam/Lisse: Swets& Zeitlinger, p. 225-235.

Slavica Maksić

GIFTED CHILDREN EDUCATION IN GREAT BRITAIN

Summary *The main object of this work is getting an insight into the treatment of gifted children in Great Britain. In the first place is presented some general information on elementary and secondary education, teachers' profession, school regulations, compulsory subjects and the position of the psychologist and pedagogue in school. Further, the author analyses the regulations as regards highly able children, results of research on gifted children and their education and the work of a number of extraschool institutions working with gifted children, their teachers and their parents. The greatest part of the work is devoted to the activities of the National Association for Able Children in Education (NACE) and the National Association for Gifted Children (NAGS).*

Key words: abilities, creativity, education of the gifted, school regulations, Great Britain.

Славица Максич

ОБРАЗОВАНИЕ ОДАРЁННЫХ ДЕТЕЙ ВО ВЕЛИКОЙ БРИТАНИИ

Резюме *Основная цель настоящей работы ознакомиться с широким охватом одарённых детей во Великобритании. В начале работы даются общие сведения о начальном и среднем образовании, о профессии преподавателя, школьной регулятиве, обязательных дисциплинах и месте психолога и педагога в школе. Потом сделан анализ правил, которые относятся к ученикам высоких способностей, результаты исследования одарённых детей в их образовании и работе в нескольких внешкольных инстанциях, которые работают с одарёнными учениками, их преподавателями и родителями. Самая большая часть текста посвящена активности Национального содружества одарённых детей в образовании (НАЦЕ) и Национального содружества для одарённых детей (НАГЦ).*

Ключевые слова: способности, креативность, образование одарённых, школьная регулятива, Великая Британия.